

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

А. Г. Гаркуша, Ю. О. Ткач

**ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕННЯ
ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ
ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ
ЛЮДИНИ (ст. 143 КК України)**

Методичні рекомендації

Дніпро
2024

УДК 343.6

Г 20

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 22.05.2024)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, доцент **Олексій ТИТАРЕНКО** – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з підготовки військ Київського інституту Національної гвардії України;

Олександр ГРИГОР'ЄВ – заступник начальника слідчого управління ГУНП в Запорізькій області – начальник організаційно-методичного відділу.

Гаркуша А. Г., Ткач Ю. О.

Г 20 Особливості кваліфікації порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (ст. 143 КК України) : метод. рекомєнд. / А. Г. Гаркуша, Ю. О. Ткач. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 36 с.

ISBN 978-617-8035-97-6

Розглянуто кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки ст. 143 КК України, а саме: вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації. Окреслено особливості кваліфікації ознаки аналізованого злочину та відмежування злочинів, передбачених ст. 143 КК України, від інших кримінальних правопорушень (ст. ст. 144, 149 КК України).

Методичні рекомендації будуть корисними для викладачів, науковців, юристів, адвокатів, працівників прокуратури та суду і правоохоронних органів, здобувачів вищої освіти юридичних ВНЗ.

АВТОРИ

кандидат юридичних наук, доцент **Аліна ГАРКУША** – доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Юлія ТКАЧ – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

ISBN 978-617-8035-97-6

© Автори, 2024

© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Вступ	4
РОЗДІЛ 1. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки за ст. 143 КК України	6
РОЗДІЛ 2. Відмежування злочинів, передбачених ст. 143 КК України, від інших кримінальних правопорушень	9
Висновки	24
Список літератури	26
Додаток	28
Словник термінів	34

ВСТУП

Основне завдання держави у сфері кримінально-правової охорони полягає в захисті життя та здоров'я людини. У ст. 3 Конституції України проголошується, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – це найвищі соціальні цінності в Україні. Гарантії прав і свобод людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави, й вона несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Головний обов'язок держави – утвердити і забезпечити права і свободи людини¹. Основне завдання кримінального закону, визначене ст. 1 КК України, полягає в охороні особистих благ людини (її життя, здоров'я, прав і свобод) від злочинного посягання, зокрема, ст. 143 КК України в розділі II Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» визначає відповідальність за порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини², де під поняттям «трансплантація анатомічних матеріалів людини» розуміється пересадка анатомічних матеріалів від донорів до реципієнтів (трансплантація як метод лікування являє собою операцію, під час якої реципієнтові рятують життя або здоров'я шляхом взяття анатомічного матеріалу у донора).

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018 регламентує умови та порядок застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини³.

В Україні вже третій рік поспіль триває повномасштабна війна; російська федерація зруйнувала і продовжує руйнувати важливі об'єкти критичної інфраструктури, зокрема медичні заклади. Медичні послуги в Україні продовжують надаватися у складних умовах, не зупинилася і трансплантаційна діяльність. Лікарі виконують найскладніші трансплантації анатомічних матеріалів людини, щоб урятувати і продовжити життя хворим пацієнтам, які потребують цієї унікальної операції.

Відповідно до статистичної звітності Міністерства охорони

¹ Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

³ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

здоров'я України у 2022 р. українські лікарі провели на 22,7 % більше трансплантацій, ніж у 2021 р.: 384 проти 313 відповідно. При цьому з початку 2023 р. до кінця травня було виконано понад 53 % від загальної кількості трансплантацій, що відбулися у 2022 р. Зазначається, що відсоток пересадок органів від померлого донора також зростає: з 53,7 % у 2021 р. до 55 % у 2022 р. За період із початку січня до кінця травня 2023 р. цей відсоток становив понад 60 %⁴. За три місяці 2024 р. у 19 медичних закладах було виконано 131 органну трансплантацію (нирка, печінка, серце). Уже традиційно залишається вищою частка пересадок від померлого донора – 67 % (33 % – від живого). Крім цього, у національному листі очікування на трансплантацію наразі перебуває 3013 осіб. Найбільше пацієнтів потребують пересадки нирки (1961), печінки (477) та серця (455)⁵.

Питання, пов'язані з трансплантацією, завжди були гострими. Кількість осіб, яким життєво необхідна трансплантація анатомічного матеріалу, невпинно збільшується, при цьому банк вилучених анатомічних матеріалів має постійний дефіцит. Тому сучасна медицина спрямовує зусилля на те, щоб упроваджувати нові методи лікування та досягати нових медичних успіхів у цій сфері. Тож порядок застосування трансплантації має чітко відповідати всім вказівкам національного законодавства та нормам міжнародного права для захисту життя і здоров'я людини.

Досліджувати особливості кваліфікації порушень встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини потрібно не тільки з науковою метою, а і з практичною, адже на тлі появи новітніх лікарських препаратів і методів лікування набуває важливого значення всебічний захист інтересів як донорів, так і реципієнтів.

Тому своєчасно виявляти такі кримінальні діяння та забезпечувати невідворотність покарань за них – нагальне питання, пов'язане з утвердженням законності і підвищенням ефективності боротьби з незаконними видами трансплантації.

⁴ В Україні збільшилася кількість проведених трансплантацій. *Міністерство охорони здоров'я України. Facebook.* URL : https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/667570162063870?ref=embed_post.

⁵ Статистика. *Український центр трансплант-координації.* URL: <https://utcc.gov.ua/statystyka/>.

РОЗДІЛ 1

КВАЛІФІКУЮЧІ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ЗА ст. 143 КК УКРАЇНИ

У ч. 2 ст. 143 КК України як кваліфікуючі ознаки вилучення у людини анатомічного матеріалу шляхом примушування або обману для подальшої пересадки законодавець визначив дії, що вчиняються стосовно осіб, які перебувають у стані безпорадності або мають матеріальну чи іншу залежність від винного.

Під безпорадним станом потерпілого (донора чи реципієнта) розуміється стан, котрий можуть спричиняти: інвалідність, фізичні вади, психічні розлади, загострення чи ускладнення хвороби, реабілітаційний період, непритомність тощо. Стан безпорадності може спричинятися також алкогольним чи наркотичним сп'янінням. При цьому не важливо, хто довів потерпілу особу до сп'яніння. Але сп'яніння має бути такого ступеня, щоб потерпілий слабо усвідомлював ситуацію, в якій він опинився, не розумів, що виконується втручання з трансплантації, або не міг опиратися такому втручання⁶. Чинником, що може призвести до безпорадного стану (потерпілий не буде розуміти, дії якого характеру і значення з ним вчиняють), є також вік – малоліття, неповноліття, поважний вік та старечий⁷.

Згідно з Постановою пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» стан потерпілого визнається як безпорадний, коли він через малолітній чи старечий вік, фізичні вади, розлади психіки, хворобливий або непритомний стан або інші причини не міг усвідомлювати характер і значення діянь, що з ним вчиняють, або не міг опиратися таким діям.

Для визнання стану потерпілого як безпорадного через алкогольне чи наркотичне сп'яніння або через дію на його організм снодійної, психотропної, отруйної, токсичної чи іншої сильнодіючої речовини суду потрібно виходити з того, що в окреслених ситуаціях безпорадним визнається виключно такий стан, коли потерпілий був позбавлений

⁶ Балюк Г. І., Ковальчук Т. Г., Козьяков І. М. та ін. Еколого-правові проблеми у сфері трансплантології : навч. посібник / за заг. ред. Г. І. Балюк. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. 296 с. С. 221.

⁷ Процюк О. В., Алексєєва-Процюк Д. О. Кваліфікація порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 55 с.

можливостей усвідомлювати характер і значення дій, що з ним вчиняли, або чинити спротив винному. При цьому не важливо, чи винний довів потерпілого до такого стану (надав алкоголь, наркотик, снодійне тощо), чи безпорадний стан потерпілого не залежав від дій винного. Якщо потерпіла особа доведена до безпорадності з метою згвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті у неприродний спосіб шляхом введення в її організм (проти її волі) алкогольної, наркотичної, психотропної, снодійної, отруйної чи іншої сильнодіючої речовини, варто визнавати ці злочини як такі, що вчинені із застосуванням фізичного насилля та з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Щоб визначати характер і вплив на організм потерпілого певного лікарського препарату, наркотичного засобу, отруйної, токсичної чи іншої сильнодіючої речовини, що спричинили безпорадний стан, потрібні спеціальні знання. Ось чому за таких чи подібних обставин призначається відповідна експертиза⁸. Розслідуючи кримінальні правопорушення такої категорії, слід встановити факт усвідомлення порушником того, що потерпілий знаходиться у стані безпорадності. Також важливим є встановлення часу настання безпорадності (чи потерпілий уже перебував у безпорадному стані, чи був доведений до такого стану). Підкреслимо, що аналіз складу кримінального правопорушення не надає значення причинам безпорадного стану.

Необхідно визначити, що саме розуміється під матеріальною чи іншою залежністю, передбаченою ст. 143 КК України. Матеріальна залежність має місце у випадках, коли потерпілому надавалась істотна матеріальна підтримка або він перебував на утриманні винного⁹. До інших залежностей потерпілої особи можна віднести родинні, шлюбно-сімейні, партійні, релігійні та інші відносини (наприклад, службові, навчальні чи ситуаційні види залежності)¹⁰.

Згідно з вищезазначеною Постановою пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» про матеріальну залежність потерпілого варто говорити тоді, коли він перебуває на повному або

⁸ Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.

⁹ Балюк Г. І., Ковальчук Т. Г., Козьяков І. М. та ін. Еколого-правові проблеми у сфері трансплантології : навч. посібник / за заг. ред. Г. І. Балюк. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. 296 с. С. 221.

¹⁰ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

частковому утриманні у винної особи, мешкає на житловій площі винного або коли винний унаслідок своїх дій чи бездіяльності спроможний спричинити істотне погіршення матеріального стану потерпілого¹¹.

Окрім кваліфікуючих ознак, ч. 5 ст. 143 КК встановлює і особливо кваліфікуючі ознаки, як-от: вилучення анатомічного матеріалу людини, вчинення дій, передбачених ч. ч. 2, 3, 4 ст. 143, при попередній змові групою осіб, або участь у транснаціональних організаціях, які ведуть таку діяльність. Зазначимо, що особливо кваліфікуюча ознака вилучення у людини анатомічного матеріалу шляхом примушування або обману визначається одночасно і як кваліфікуюча ознака незаконної торгівлі органами або тканинами людини (ч. 5 ст. 143 КК України)¹².

Згідно з ч. 2 ст. 28 КК України під вчиненням кримінального правопорушення внаслідок попередньої змови групою осіб розуміють здійснення цього кримінального діяння кількома (двома і більше) суб'єктами злочину, які заздалегідь домовилися спільно його вчинити. Завчасна домовленість про спільне скоєння кримінального правопорушення – це згода вчинити правопорушення до початку здійснення його об'єктивної сторони. Така згода має місце у період підготовки злочину та під час вчинення замаху на злочин. З огляду на ч. 2 ст. 28 КК України попередня змова містить обов'язкову спільність скоєння злочину (коли узгоджується об'єкт правопорушення, його характер, місце, час, спосіб виконання, зміст виконуваних функцій тощо). Існують різні форми таких домовленостей: усна, письмова, на основі конклюдентних договорів і угод тощо. Учасників кримінальної змови вважають при цьому співвиконавцями. Звернемо увагу на те, що при таких змовах можливе технічне розподілення функцій, коли кожний співвиконавець виконує власну роль¹³.

Якщо таке правопорушення скоює злочинна організація, то можливий розгляд кваліфікації злочину за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 143 КК України та ст. 255 КК України¹⁴.

¹¹ Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.

¹² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-е вид., перероб. та доп. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.

¹³ Стаття 28. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією : Юрисконсульт Народний правовий портал. URL : <https://legalexpert.in.ua/contact.html>.

¹⁴ Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с. С. 36.

РОЗДІЛ 2

ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 143 КК УКРАЇНИ, ВІД ІНШИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Питання, пов'язані з розмежуванням кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 143 та 144 КК України, мають розглядатися щонайперше.

Слід зазначити, що предметом кримінального порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічного матеріалу людини (ст. 143 КК України) є самі анатомічні матеріали (тобто органи або їхні частини, тканини, клітини, фетальні матеріали людини, вилучені як із живої, так і з мертвої особи).

Під органом людини розуміють частину її організму з певною будовою та спеціальним призначенням: органи зору, легені, серце, печінку, нирки, селезінку тощо. Під тканиною людини – анатомічний матеріал, що складає систему однорідних клітин¹⁵ (наприклад: фаланга пальця, венозна судина, клапан серця, слухова кісточка, барабанна перетинка, клапоть шкіри, рогівка ока тощо¹⁶).

Законодавством України визначено перелік анатомічних матеріалів людини, котрі можна вилучати в донорів-трупів для трансплантації. До цього переліку, затвердженого наказом МОЗ України № 1184 від 11 червня 2021 р., внесено: серце, легені, печінку, нирки, підшлункову залозу, селезінку, кишківник, матку, паращитовидні залози, гортань, трахею, верхні кінцівки або їх частини, нижні кінцівки або їх частини, обличчя¹⁷.

Складено і Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа. Цей перелік також затверджено наказом МОЗ України № 1184 від 11 червня 2021 р.¹⁸.

Він містить:

¹⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

¹⁶ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

¹⁷ Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації, дозволених до вилучення у донора-трупа, затверджений наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-21#n2>.

¹⁸ Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа, затверджений наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-21#n2>.

I. Тканини опорно-рухового апарату: скроневу фасцію; широку фасцію стегна; сухожилок переднього великогомілкового м'яза; сухожилок довгого долоневого м'яза; сухожилок інших м'язів; блок надколінка з його власною зв'язкою та блоком великої гомілкової кістки; блок п'яtkової кістки з фрагментом ахіллового сухожилка; надколінок; головку стегнової кістки; виростку великої гомілкової кістки; виростку стегнової кістки; дистальний кінець стегнової кістки; проксимальний кінець стегнової кістки; фрагмент діафізу стегнової кістки; дистальний кінець великої гомілкової кістки; проксимальний кінець великої гомілкової кістки; фрагмент діафізу великої гомілкової кістки; дистальний кінець малої гомілкової кістки; проксимальний кінець малої гомілкової кістки; фрагмент діафізу малої гомілкової кістки; дистальний кінець плечової кістки; проксимальний кінець плечової кістки; фрагмент діафізу плечової кістки; головку плечової кістки; гребінь клубової кістки; фрагмент крила клубової кістки; фрагмент ребра; реберний хрящ; грудину з фрагментами ребер та реберного хряща; тіло хребця; колінний суглоб; плечовий суглоб; фрагмент нижньої щелепи; фрагмент фаланги пальця, кістки ступні і кисті; фрагмент кісток поверхні черепа;

II. Серцево-судинні тканини: фрагмент аорти; фрагмент серця з клапанами і судинами; клапан серця; фрагмент артерії; фрагмент вени; перикард;

III. Інші тканини: слухові кісточочки; барабанну перетинку; фрагмент шкіри; кератолімбальний диск очного яблука; очне яблуко або його складові; фрагмент склери; фрагмент трахеї.

Також вищезазначеним наказом затверджено Перелік фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини¹⁹. Під такими матеріалами розуміють: амніотичні оболонки; пуповину; плаценту; фетальні клітини.

Водночас слід зазначити, що кров живої людини – це предмет кримінального правопорушення «насильницьке донорство» (ст. 144 КК України). Згідно із Законом України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» від 30.09.2020 кров'ю вважають цільну кров, взятую в донорів, оброблену та призначену для трансфузії або подальшого використання як вихідної сировини з виробничою метою²⁰.

Адресатами, стосовно яких злочинці можуть порушувати встановлений законом порядок трансплантації анатомічних матеріалів

¹⁹ Перелік фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини, затверджений наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0971-21#n2>.

²⁰ Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові : Закон України від 30.09.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-IX#Text>.

людини, вважають: живого донора, мертвого донора та реципієнта. У випадках насильницького донорства потерпілою особою є тільки донор. У випадку скоєння діяння, передбаченого ст. 144 КК України (коли потерпілому занесли вірус імунодефіциту людини чи іншу невиліковну інфекційну хворобу), діяння винного потрібно додатково кваліфікувати відповідно до ст. 130 КК України (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою).

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 144 КК України, вважається закінченим із моменту насильницького вилучення або вилучення шляхом обману крові у людини для подальшого використання її як донорської.

Таким чином, встановлений законом порядок трансплантації порушується у випадках, коли не дотримується хоча б одна з таких умов:

а) наявність письмової згоди об'єктивно поінформованих живого донора і реципієнта та батьків чи інших законних представників реципієнта, якщо ним є особа віком від 15 до 18 років (якщо реципієнту ще не виповнилося 15 років, трансплантація здійснюється за згодою його законних представників; при цьому така умова не обов'язковою в невідкладних ситуаціях, коли існує справжня загроза життю реципієнта);

б) наявність медичних показань (коли бажаного результату неможливо досягнути шляхом застосування інших, окрім трансплантації, способів для рятування життя, відновлення або покращення здоров'я пацієнта), встановлених на консиліумі лікарів у відповідному закладі охорони здоров'я чи науковій установі;

в) завдана при трансплантації шкода донору є меншою, ніж та, що загрожувала реципієнту;

г) анатомічні матеріали є у переліку дозволених до трансплантації МОЗ;

г) трансплантацію здійснюють у закладах охорони здоров'я чи наукових установах, які мають ліцензію на таке втручання;

д) взяття органів і тканин у заборонених категорій живих донорів: неповнолітніх, недієздатних, ув'язнених, осіб із тяжкими психічними розладами, осіб із тяжкими захворюваннями, що можуть передатися реципієнтам і зашкодити здоров'ю, осіб, у яких раніше вже вилучали орган або його частину з метою трансплантації;

е) у живого донора не вилучено іншого гомотрансплантата, крім одного з парних органів або частини непарного органу чи частини тканини.

Також порядок трансплантації порушується у випадку, коли орган чи інший анатомічний матеріал вилучено з мертвої людини, яка перед смертю заборонила таке вилучення.

Правопорушення в його першій формі вважають закінченим з моменту, коли злочинець порушив будь-яку з умов застосування трансплантації анатомічних матеріалів, порядок якої встановлений законом²¹.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 143 КК України, виступає тільки медичний працівник, який вчиняє порушення встановленого законом порядку трансплантації. Згідно з ч. ч. 2-5 вказаної статті такий суб'єкт є як загальним, так і спеціальним. Суб'єкт кримінального порушення, передбаченого ст. 144 КК України, також може бути як загальним (особою, яка досягла віку настання кримінальної відповідальності), так і спеціальним (особою, яка є медичним працівником).

Суб'єктивною стороною кримінального злочину, передбаченого ч. 1 ст. 143 КК України, є прямий умисел або злочинна недбалість. Кримінальні правопорушення, передбачені ч. ч. 2-5 ст. 143 КК України, характеризуються прямим умислом. Обов'язкова суб'єктивна ознака вилучення у людини шляхом примушування або обману органів або тканин полягає в наявності спеціальної мети – подальшої трансплантації вилученого матеріалу реципієнтові. Окрім цього, наявність корисливого мотиву і спеціальної мети – це обов'язкові ознаки для незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини. Тоді як суб'єктивною стороною кримінального правопорушення, передбаченого ст. 144 КК України, є прямий умисел. Як обов'язкову ознаку слід враховувати також мету вилучити кров для використання її як донорського матеріалу (у ч. 3 ст. 144 КК України метою вилучення крові вказаний її продаж)²².

Передбачені ст. ст. 143 та 144 КК України кримінальні правопорушення є схожими за способом скоєння, проте водночас вони містять певні відмінності, а саме:

– ч. 2 ст. 143 КК України: взяття в людини органів чи тканин для трансплантації із застосуванням примушування або обману;

– ч. 3 ст. 143 КК України: дії, передбачені частиною 2 цієї статті, скоєні щодо особи в безпорадному стані особи, яка перебуває в матеріальній чи іншій залежності від винного;

– ч. 1. ст. 144 КК України: насильницьке вилучення або вилучення шляхом обману крові у людини з метою використання її як донора;

²¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

²² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

– ч. 2 ст. 144 КК України: дії, передбачені частиною 1 цієї статті, скоєні щодо неповнолітньої особи, особи в безпорадному стані чи особи, яка перебуває в матеріальній залежності від винного²³.

Вилучення крові в донора здійснюють у такий спосіб: кров у донора забирають шляхом проколу вени одноразовою голкою, переливаючи її у вену реципієнта з лікувальними цілями, використовуючи як донорську кров. Окреслений забір крові в людини для використання як донорського матеріалу може виконуватися в такі незаконні способи: 1) насильницьким шляхом; 2) шляхом обману.

Насильницький спосіб вилучення крові може мати фізичну та психічну форми. Фізична форма насильства включає нанесення ударів, побоїв, викручування рук, зв'язування кайданками тощо. Психічна форма насильства передбачає погрози застосувати фізичне насилля. Насильницький спосіб заснований на застосуванні фізичної або психологічної сили з метою примушування людини до донорства крові. Кримінальне діяння за ч. 1 ст. 144 КК України також може скоюватися із застосуванням обману. Під обманом у такому випадку розуміють повідомлення донору неправдивої інформації або приховування інформації, котру медичні працівники повинні повідомити донору. Обман може передбачати викривлення кількості крові, мети взяття крові, даних пацієнта, якому призначається кров. Результатом обману донора може стати його добровільна здача крові²⁴.

Приклад встановлення факту обману, вчиненого щодо донора: *«ОСОБА 2 обвинувачувалась у тому, що на посаді медичної сестри відділення переливання крові Олександрійської центральної районної лікарні 29.05.2008 року в період з 10 год. 30 хв. вона отримала від завідуючої відділенням переливання крові Олександрійської ЦРЛ ОСОБИ 3, кримінальна справа відносно якої закрита на підставі закону «Про амністію», вказівку на забір крові у донора ОСОБИ 4 в кількості 390 мл з метою використання її як донора. Порушення законодавства та службової інструкції полягало в наступному: замість визначених службовою інструкцією 240 мл крові медична сестра вилучила у донора 390 мл, вилучивши шляхом обману зайві 150 мл крові з метою використання її як донорської, за попередньою змовою групою осіб, тобто вчинила правопорушення за ч. 3 ст. 144 КК України»²⁵.*

²³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²⁴ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

²⁵ Постанова Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі № 1-420/11 від 27 жовтня 2011 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/52113689>.

Зазначимо, що у випадках забору крові у донорів з метою заподіяти тяжке тілесне ушкодження або смерть донора діяння винного потрібно кваліфікувати за такими статтями КК України: 115 (умисне вбивство), 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості) та 125 (умисне тілесне ушкодження легкого ступеня).

Ч. 2 ст. 144 КК України встановлює відповідальність за діяння, передбачені ч. 1 цієї статті, що вчиняються стосовно неповнолітньої особи, особи у стані безпорадності або особи, матеріально залежної від винного. Згідно зі ст. 14 Закону України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» від 30.09.2020 донором крові та/або компонентів крові може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, іноземець чи особа без громадянства, яка має посвідку на постійне проживання на території України, який пройшов відповідне медичне обстеження²⁶.

Отже, безпорадний стан донора може бути наслідком його фізичного або психічного стану, через що донор не здатен розуміти характер і значення діянь, що з ним вчиняють, або позбавлений можливості чинити опір винному. Про матеріальну залежність йдеться тоді, коли потенційний донор знаходиться на повному чи частковому утриманні винного або отримує від нього інші види суттєвої матеріальної допомоги (наприклад, залежність неповнолітніх дітей від батьків, жінки з інвалідністю – від чоловіка або непрацездатного чоловіка – від жінки тощо)²⁷.

У свою чергу, ст. ст. 144 КК України (насильницьке донорство) та 149 КК України (торгівля людьми з метою насильницького донорства) повністю охоплюють склад злочину, тобто не потребують додаткових кваліфікацій.

Кваліфікуючими ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 144 КК України, є вчинення останніх щодо: 1) неповнолітніх осіб; 2) осіб у безпорадному стані; 3) осіб, які перебувають у матеріальній залежності від винного. Особливо кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень, скоєних за цією статтею: 1) внаслідок попередньої змови групою осіб; 2) вилучення крові у людини з метою продажу.

Для подальшого аналізу ст. 143 КК України слід зважити на співвідношення між частинами 1 і 2 цієї статті, адже між ними є тісний

²⁶ Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові : Закон України від 30.09.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-IX#Text>.

²⁷ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

взаємозв'язок та взаємозалежність. Проте ч. 1. (умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого) і ч. 2. (вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації) – це також і окремі склади кримінальних діянь, котрі, хоча й регулюються однією статтею – 143 КК України, мають відмінності в об'єктивних та суб'єктивних ознаках.

Норми ч. ч. 1 і 2 ст. 143 КК України захищають одні й ті самі суспільні відносини, що спричиняє так звану конкуренцію кримінально-правових норм (це одночасне регулювання одного кримінального правопорушення двома нормами чи більшою кількістю норм, пріоритетною з яких завжди є одна норма або сукупність норм). Вони мають різні ступінь і повноту узагальнення ознак однакового кримінального діяння. Іншими словами, ці норми і за обсягом, і за змістом мають часткове співпадіння²⁸.

Під вилученням анатомічних матеріалів у людини розуміють хірургічну операцію, під час якої в донора вилучають анатомічний матеріал, котрий згодом пересаджують реципієнту шляхом спеціального методу лікування – трансплантації. Взяття анатомічних матеріалів здійснюють як у живих, так і в мертвих донорів.

У живих донорів дозволено вилучати анатомічний матеріал виключно за наявного висновку консилиуму лікарів про можливість такого вилучення. Висновок складається лише після повного медичного обстеження донора та за умови, що завдана його здоров'ю шкода буде меншою, ніж небезпека, що загрожує життю реципієнта. У мертвих донорів дозволено вилучати анатомічний матеріал з метою трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів (взяття органів і тканин можливе після підписання акта констатації смерті головного мозку або фіксації в медичній документації померлого факту його біологічної смерті)²⁹.

Таким чином, згідно зі ч. 2 ст. 143 КК України вилучення в людини анатомічного матеріалу шляхом примушування чи обману для подальшої трансплантації можливе за умови активних дій: примушування і обману. Примушування – це діяння, що передбачає застосування до потенційних донорів фізичного насилля (ударів, побоїв, мордування, катування, позбавлення волі, заподіяння тілесних

²⁸ Процюк О. В., Алексеева-Процюк Д. О. Кваліфікація порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 55 с.

²⁹ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

ушкоджень легкого, середнього чи тяжкого ступеня тощо) та/або психічного насилля (погрози застосувати фізичне насильство до донора та до близьких йому осіб, погрози позбавити їх життя, знищити або пошкодити їхнє майно, розголосити відомості, котрі донор чи його близькі бажали зберегти у таємниці, тощо), скоєне з метою вилучення у донора анатомічних матеріалів для трансплантацій. Обман – це надання донору неправдивої інформації, або ненадання/приховування такої інформації, котру медичні працівники зобов'язані надавати потенційним донорам у повному обсязі, з метою спонукання донора до вилучення в нього анатомічного матеріалу для подальших трансплантацій³⁰. Наголосимо на тому, що вказані вище діяння (примушування і обман) застосовуються до живих донорів або до близьких родичів та членів родини померлої особи³¹, котра згодом може стати донором-трупом.

З огляду на диспозицію ч. 2 ст. 143 КК слід констатувати, що вчинення незаконного донорства передбачає і співучасть із загальним суб'єктом, адже будь-яка людина спроможна на застосування примушування чи обману. У таких ситуаціях будь-який загальний суб'єкт здійснює частину об'єктивної сторони незаконного взяття анатомічного матеріалу. Співвиконавцями, які використовують примушування або обман для вчинення злочину, можуть бути і самі реципієнти, які потребують анатомічного матеріалу донора. При цьому наявні родинні генетичні зв'язки між донором і суб'єктом кримінального правопорушення (реципієнтом) на кваліфікацію злочину не впливають³². Вищевикладене доводить, що отримання від донора його анатомічних матеріалів внаслідок примушування, обману чи інших злочинних дій – це завжди один із видів порушення встановленого законом порядку трансплантації, а співвідношення ч. ч. 1 та 2 ст. 143 КК України виявляє конкуренцію загальної та спеціальної норм, де загальна норма охоплює певне коло порушень, а спеціальна норма – частину цього кола (певні види діянь, передбачені загальною нормою)³³.

Зазначимо, що у випадках неправомірної констатації смерті донора подальше вилучення в нього анатомічних матеріалів медичні працівники можуть вчиняти з необережності (тобто кваліфікувати злочинну

³⁰ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

³¹ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

³² Процюк О. В., Алексеева-Процюк Д. О. Кваліфікація порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 55 с. С. 39.

³³ Там само.

недбалість можна за сукупністю злочинів – ч. 1 ст. 143 КК України, що регулює умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого, та ч. 1 ст. 119 КК України, що фіксує вбивство, вчинене через необережність)³⁴.

Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини, затверджений наказом МОЗ України № 2559 від 09.11.2020, встановлює діагностичні критерії смерті мозку людини (а також саму процедуру констатації смерті мозку людини). Згідно з цим документом дії медичних працівників закладів охорони здоров'я стосуються пацієнтів, які мають клінічні передумови для проведення констатації смерті мозку³⁵.

Важливим є і те, що вилучення анатомічного матеріалу не з ціллю майбутньої трансплантації кваліфікується статтями КК України, що регулюють відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень різної тяжкості. Іншими словами, розмежувальні ознаки між, наприклад, ст. 121 КК України та ч. 2 ст. 143 КК України (вилучення анатомічного матеріалу для трансплантацій шляхом примушування чи обману) полягають у суб'єкті та спеціальній меті (подальша трансплантація взятих матеріалів)³⁶.

У свою чергу, умисні тілесні ушкодження середнього та тяжкого ступеня, спричинені внаслідок незаконного вилучення анатомічних матеріалів людини, потребують додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 122 КК України або ч. 1 ст. 121 КК України, адже в такій ситуації злочинець вчиняє кримінальне діяння, що є більш тяжким порушенням, ніж злочинні дії, передбачені ч. 2 ст. 143 КК України.

Зокрема, таке правопорушення, як вчинення консилиумом лікарів умисного протиправного заподіяння смерті потерпілій особі за попередньою змовою групою осіб, слід кваліфікувати за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України. А зважаючи на умисність порушення порядку, що встановлює факт смерті потерпілої особи – потенційного донора органів чи тканин, таке правопорушення слід додатково кваліфікувати й за ч. 1 ст. 143 КК України³⁷. Звернемо увагу також на те, що під консилиумом лікарів розуміють групу лікарів закладу охорони здоров'я, котра може

³⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

³⁵ Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини, затверджений наказом МОЗ України від 09.11.2020 № 2559. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1260-20#Text>.

³⁶ Процюк О. В., Алексеева-Процюк Д. О. Кваліфікація порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 55 с. С. 39.

³⁷ Там само.

складатися з членів виїзних консультативно-діагностичних бригад, спеціалістів інших закладів охорони здоров'я, діяльність яких полягає в забезпеченні виконання процедур констатації смерті мозку людини³⁸. Крім того, під час досудових розслідувань потрібно зважати й на той факт, що лікарю, який був у складі консилиуму лікарів зі здійснення констатації смерті мозку людини, не дозволяється виконання функцій трансплант-координатора щодо потенційного донорства такої особи. Також варто пам'ятати про те, що до консилиуму лікарів не долучають лікарів, які брали участь у взятті анатомічного матеріалу та його трансплантаціях, а також трансплант-координатора закладу охорони здоров'я³⁹.

Згідно з Постановою пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України (умисні вбивства, вчинені з корисливих мотивів) кваліфікують і умисні вбивства для подальшого використання анатомічних матеріалів людини з певними корисливими цілями (для трансплантацій, незаконної торгівлі тощо)⁴⁰. Умисні вбивства з метою отримання органів і тканин – найсерйозніші з потенційних небезпек, що виникають через широке застосування трансплантацій. Правові бар'єри мають зводитися передусім проти цих небезпек. Інші подальші діяння, пов'язані із застосуванням трансплантацій, при кваліфікації повинні зіставлятися з відомими медичними випадками з метою точного встановлення кримінальної відповідальності.

Отже, підтримуючи позицію пленуму Верховного Суду України щодо убивств із корисливих мотивів, зазначимо і неможливість визнати його висновок як обґрунтований, а саме, що за ч. 2 п. 6 ст. 115 КК України будь-яке умисне вбивство можна кваліфікувати як таке, що має на меті подальше використання анатомічних матеріалів для трансплантацій. Наприклад, нелегко стверджувати корисливі мотиви в діях консилиуму лікарів, які передчасно констатують смерть безнадійного хворого пацієнта для того, щоб його анатомічні матеріали були придатні для вилучення з метою рятування реципієнта. Тому, якщо медичні працівники позбавили особу життя для подальшого використання її анатомічного матеріалу з метою пересадки, їхні дії, передбачені ч. 1 ст. 143 КК України, додатково можна кваліфікувати за

³⁸ Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини, затверджений наказом МОЗ України від 09.11.2020 № 2559. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1260-20#Text>.

³⁹ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

⁴⁰ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 р. № 2. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

ч. ч. 1 і 2 ст. 115 КК України залежно від певних обставин справи. Якщо отримання органів чи тканин було поєднане з убивством потерпілої особи, варто пам'ятати, що велика кількість тілесних ушкоджень, що заподіяла потерпілій особі особливо тяжкі страждання (а також наруга над мертвим тілом у вигляді відрізання органів чи тканин), у судовій практиці вважається вбивством з особливою жорстокістю, а отже, таке діяння кваліфікується за п. 4 ч. 2 ст. 115 та за сукупністю за ч. 1 ст. 143 КК України⁴¹.

Важливо звернути увагу і на те, що завідомо неправдива констатація смерті донора (який був ще життєздатним, але не отримував медичну допомогу) для вилучення його органів і тканин з метою пересадки іншій особі важко відрізнити від умисного вбивства, убивства через зловживання владою чи злочинну недбалість. Кримінальні правопорушення залежно від наявності, відсутності та ступеня шкоди можуть підпадати під такі категорії:

1) порушення лікарем принципу колегіальності під час вирішення питання вилучення анатомічних матеріалів людини;

2) лікар з консилиуму лікарів, що констатував смерть мозку людини, був трансплант-координатором щодо такої людини як потенційного донора-трупа⁴²;

3) виконання трансплантації лікарями або медичними працівниками, не придатними для цього;

4) відсутність відповідної документації в медичній установі, що надає право проводити трансплантації органів та тканин;

5) необґрунтовані відмови лікарів або судово-медичних експертів у наданні анатомічних матеріалів людини;

6) підроблення медичної документації про причини смерті донора. Приклад із матеріалів справи: *«з Ізраїлю в Україну повернено тіло померлої особи з вилученим серцем та без обов'язкових медичних документів. Інкримінувати підозрюваним убивство людини з метою використання її в якості донора неможливо у зв'язку зі знищенням первинної медичної документації, відсутністю експертизи серця, бальзамуванням трупу та підробленням підписів дружини в медичній картці та у згоді на використання органів померлого після його смерті»⁴³;*

⁴¹ Процюк О. В., Алексеева-Процюк Д. О. Кваліфікація порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 55 с. С. 39.

⁴² Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

⁴³ Про заходи щодо реалізації положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу в 2002 році : огляд НЦБ Інтерполу в Україні за результатами виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України № 34-Р від 28.01.2002. 6 с. Рукопис.

7) маніпуляції з чергою проведення операцій за грошову винагороду. Приклад із матеріалів справи: «за ознаками ст. 143 і 364 КК України відомо, що під керівництвом одного з лікарів Дніпропетровської області у 2003 р. виконувалась незаконна пересадка нирок, через що деякі пацієнти загинули. Проте близькі родичі померлих не звернулися до правоохоронних органів, оскільки за позачергову операцію дали хабар»⁴⁴;

8) дії, пов'язані з неправомірним вилученням та використанням органів та тканин у живих донорів, які: перебувають у місцях відбування покарань чи в місцях попереднього ув'язнення; є іноземцями чи особами без громадянства, що незаконно знаходяться в Україні; страждають на тяжкі розлади психіки; мають захворювання, що можуть передатися реципієнту або зашкодити його здоров'ю (окрім випадків, коли реципієнт проінформований про це та дав згоду); раніше вже віддали орган або його частину для пересадки (окрім гемопоетичних стовбурових клітин); мають вагітність⁴⁵;

9) дії, пов'язані з незаконним взяттям анатомічного матеріалу у випадках заборони на вилучення органів і тканин з організму донорів-трупів згідно з рішенням суду або правоохоронних органів, що отримав заклад охорони здоров'я⁴⁶;

10) дії, пов'язані з неправомірним вилученням та використанням органів і тканин із метою пересадки та/або виготовлення біоімплантатів у таких категорій людей: у померлої особи, яка включена до категорії дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування; в особи, яка визнана в установленому законом порядку недієздатною; в особи, особистість якої не встановлена (у невстановленої особи); в особи, яка загинула при проведенні антитерористичної операції та інших бойових дій під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів та інших бойових дій⁴⁷.

Тож умисні вбивства осіб із метою отримання від них анатомічних матеріалів кваліфікуються за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і відповідною частиною ст. 143 КК України. Згідно з Постановою пленуму Верховного суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про

⁴⁴ Щодо вжиття заходів до припинення порушень головним лікарем Дніпропетровської обласної клінічної лікарні діючого законодавства з питань трансплантації органів та інших атомічних матеріалів людині : депутатський запит Ю. А. Кармазіна від 18.05.2004. Рукопис.

⁴⁵ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Там само.

злочини проти життя та здоров'я особи» за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України настає відповідальність за умисне вбивство з метою приховання іншого кримінального правопорушення або полегшення його скоєння. Кваліфікуючи умисне вбивство, скоєне для приховання іншого кримінального правопорушення, не беруть до уваги, чи причетний обвинувачений до кримінального порушення, яке намагаються приховати. Якщо винний здійснив скоєння умисного вбивства для приховання раніше вчиненого ним кримінального правопорушення, таке діяння кваліфікують за тією статтею КК України, що передбачає відповідальність за приховання кримінального правопорушення, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України. Якщо винний здійснив скоєння умисного вбивства для приховання кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, таке діяння не кваліфікують додатково ще й за ст. 396 КК України. Якщо вбивство з метою приховати кримінальне правопорушення іншої особи було заздалегідь обіцяним, відповідальність настає ще й за пособництво в прихованні кримінального правопорушення – за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК. Діяння винного потрібно кваліфікувати як умисне вбивство з метою полегшення скоєння іншого злочину (незалежно від того, був цей злочин скоєний чи ні)⁴⁸.

Зважаючи на ч. 4 ст. 143 КК України, слід наголосити, що торгівля органами і тканинами людини (іншими словами, укладання угод на купівлю-продаж органів і тканин або пропозиції таких угод), згідно з чинним національним законодавством, вважається незаконною. Варто пам'ятати й про те, що українським законодавством заборонені всі види реклами анатомічних матеріалів людини (окрім соціальної реклами, що популяризує трансплантацію), що регулюється ч. ч. 1, 2 ст. 20 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»⁴⁹. Кримінальне правопорушення за ч. 4 ст. 143 КК України може вчинятися і самостійно, і в поєднанні з незаконною пересадкою анатомічного матеріалу. Якщо ці діяння вчиняються в поєднанні, їх кваліфікують і за ч. 4 ст. 143 КК України, і за іншою відповідною частиною цієї статті.

Отже, в Україні діє заборона на торгівлю людьми. Підставою для цієї заборони є міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011⁵⁰, інші нормативно-правові акти та

⁴⁸ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 р. № 2. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

⁴⁹ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

⁵⁰ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

прийняті на їх основі закони і договори.

Проте торгівля людьми з метою отримання анатомічних матеріалів для подальшої пересадки повністю охоплена ст. 149 (при цьому додаткова кваліфікація за ст. 143 КК України не потрібна)⁵¹. Якщо предметом торгівлі є людина, то злочин кваліфікують за ст. 149 КК України. Якщо предметом торгівлі є анатомічні матеріали людини, то в таких випадках злочин кваліфікують за ч. 4 ст. 143 КК України, ретельно розмежовуючи предмети кримінальних правопорушень.

Наприклад, *вироком Івано-Франківського міського суду від 26 жовтня 2020 р. у справі № 344/13523/18 (провадження № 1-кп/344/203/20 у скоєнні діяння за ст. 149 ч. 3 КК України) встановлено, що протягом липня 2018 р. обвинувачена ОСОБА 8, діючи умисно й з корисливими цілями, шукала осіб для продажу свого малолітнього сина ОСОБИ 9. Згодом, з наміром продати дитину, діючи умисно й з корисливими цілями, зустрілась з ОСОБОЮ 10 та запропонувала їй купити в неї власну малолітню дитину ОСОБУ 9 за гроші в розмірі 100 000 грн. 30 липня 2018 р., приблизно о 18 год. 30 хв., ОСОБА 8 перебувала біля будинку за АДРЕСОЮ 2, діючи умисно та з корисливими мотивами, незаконно продала, а саме передала ОСОБИ 10 свого малолітнього сина ОСОБУ 9, а ОСОБА 10, у свою чергу, передала їй обумовлену суму грошей в розмірі 100 000 грн.*⁵²

Частина 5 ст. 143 КК України регулює відповідальність за діяння за ч. ч. 2, 3 та 4 цієї статті, скоєні внаслідок попередньої змови групою осіб, а також за участь у діяльності транснаціональних організацій, що спеціалізуються на таких діяннях і є злочинними угрупованнями, створеними для того, щоб вчиняти кримінальні правопорушення, пов'язані з трансплантацією органів і тканин людини, виходячи за межі однієї країни та діючи на території кількох країн. Крім того, *всесвітньо визнаний принцип трансплантації анатомічних матеріалів людини забороняє розгляд людського тіла та його частин як предметів торгівлі. Встановлення незаконності щодо комерційних операцій із анатомічними матеріалами людини у випадках їх здійснення на території України проводять згідно з чинним законодавством України*⁵³.

У випадках скоєння кримінальних правопорушень, передбачених ст. 143 КК України, злочинною організацією є два варіанти їх

⁵¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-е вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

⁵² Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області у справі № 344/13523/18 від 26 жовтня 2020 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92418543>.

⁵³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с. С. 427.

кваліфікацій: 1) тільки за ч. 5 ст. 143 КК України – як скоєння внаслідок попередньої змови групою осіб; 2) за сукупністю кримінальних діянь, передбачених ч. 5 ст. 143 КК України та ст. 255 КК України⁵⁴. Наприклад, до складу групи осіб за попередньо змовою можуть входити: медичні працівники (хірурги, медсестри, інші лікарі, судово-медичні експерти, особи, які є членами кримінальних угруповань, особи, які здійснюють пошук донорів, тощо). Законом не визначаються інші специфічні ознаки транснаціональних організацій, окрім виду їхньої діяльності. Транснаціональною організацією можна вважати стійку ієрархічну групу з трьох і більше осіб, члени якої (або структурні частини якої) мали попередню змову та організували спільну діяльність для скоєння правопорушень за ч. ч. 2, 3, 4 ст. 143 КК України⁵⁵.

⁵⁴ Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с. С. 36.

⁵⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с. С. 427.

ВИСНОВКИ

Вищевикладене дозволяє констатувати, що ст. ст. 143 та 144 КК України подібні за способом скоєння передбачених ними діянь (ч. 2 ст. 143 КК України та ч. 1 ст. 144 КК України). Проте ці статті мають і відмінності. Так, ч. 2 ст. 143 КК України кваліфікує злочин, а ч. 1 ст. 144 КК України кваліфікує кримінальне правопорушення. Ч. 3 ст. 143 КК України та ч. 2 ст. 144 КК України є ідентичними за основними безпосередніми об'єктами: в обох ситуаціях донор є потерпілою особою (також обидві статті фіксують приблизно однакову суспільну небезпеку вказаних кримінальних діянь). Крім цього, ст. ст. 143 та 144 КК України різняться у визначенні об'єктивної та суб'єктивної сторони. Суб'єкт кримінального правопорушення за ч. ч. 1, 2 ст. 143 КК України є спеціальним, а суб'єкт кримінального правопорушення за ч. ч. 3, 4 та 5 ст. 143 КК України може бути і загальним, і спеціальним. Тоді як суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 144 КК України, може бути насамперед спеціальним, але й загальним також.

Кваліфікуючими ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 144 КК України, є вчинення останніх щодо: 1) неповнолітніх осіб; 2) осіб у безпорадному стані; 3) осіб, які перебувають у матеріальній залежності від винного. Особливо кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень, скоєних за цією статтею: 1) внаслідок попередньої змови групою осіб; 2) вилучення крові у людини з метою продажу.

Статті 143 та 149 КК України також різняться стосовно: об'єктів і суб'єктів кримінальних правопорушень; об'єктивної та суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень; предмета торгівлі. Якщо предметом комерційних операцій є люди, то злочин кваліфікують за ст. 149 КК України, якщо предметом комерційних операцій є анатомічні матеріали людей, то злочин кваліфікують за ч. 4 ст. 143 КК України з чітким розмежуванням предметів кримінальної торгівлі.

Кваліфікуючими ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 143 КК України (вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації), є: 1) перебування потерпілої особи в безпорадному стані; 2) перебування потерпілої особи в матеріальній чи іншій

залежності від винного. Особлива кваліфікуюча ознака ч. 5 згаданої статті: діяння, зафіксовані в ч. ч. 2, 3 та 4 цієї статті, що вчиняються внаслідок попередньої змови групою осіб, або причетність до транснаціональних організацій, що ведуть таку діяльність.

Кваліфікуючими ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, є вчинення останніх: 1) щодо неповнолітнього; 2) щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) службовою особою з використанням службового становища; 6) щодо осіб, які перебувають у матеріальній чи іншій залежності від винного; 7) у поєднанні з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або 8) з погрозою застосування такого насильства. Особливо кваліфікуючими ознаками таких правопорушень є їх вчинення: 1) щодо малолітнього; 2) організованою групою; 3) у поєднанні з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких; 4) з погрозою застосування такого насильства; 5) якщо вони спричинили тяжкі наслідки⁵⁶.

⁵⁶ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Балюк Г. І., Ковальчук Т. Г., Козьяков І. М. та ін. Еколого-правові проблеми у сфері трансплантології : навч. посібник / за заг. ред. Г. І. Балюк. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. 296 с.
2. В Україні збільшилася кількість проведених трансплантацій. *Міністерство охорони здоров'я України. Facebook.* URL : https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/667570162063870?ref=embed_post.
3. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області у справі № 344/13523/18 від 26 жовтня 2020 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92418543>.
4. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. с.
5. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.
8. Кузнецов В. О., Стрельбицький М. П., Гіжевський В. К. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини : навч. посібник. Київ : Істина, 2005. 380 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-е вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
11. Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації, дозволених до вилучення у донора-трупа, затверджений наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-21#n2>.
12. Перелік фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини, затверджений наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0971-21#n2>.
13. Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини, затверджений наказом МОЗ України від 09.11.2020 № 2559. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1260-20#Text>.
14. Постанова Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі № 1-420/11 від 27 жовтня 2011 р. URL :

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/52113689>.

15. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові : Закон України від 30.09.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-IX#Text>.

16. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

17. Про заходи щодо реалізації положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу в 2002 році : огляд НЦБ Інтерполу в Україні за результатами виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України № 34-Р від 28.01.2002. 6 с. Рукопис.

18. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

19. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 р. № 2. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

20. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.

21. Процюк О. В., Алексеєва-Процюк Д. О. Кваліфікація порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 55 с.

22. Стаття 28. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією : Юрисконсульт Народний правовий портал. URL : <https://legalexpert.in.ua/contact.html> (дата звернення 10.03.2024).

23. Український центр трансплант-координації. URL : <https://utcc.gov.ua>.

24. Шалгунова С. А., Скок О. С., Шевченко Т. В. та ін. Кримінальне право (Загальна частина) : навч. посібник / за заг. ред. С. А. Шалгунової. Херсон : Айлант, 2019. 296 с. URL : https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3881/1/02-Посібник_Кримінальне%20право.pdf.

25. Щодо вжиття заходів до припинення порушень головним лікарем Дніпропетровської обласної клінічної лікарні діючого законодавства з питань трансплантації органів та інших атомічних матеріалів людині : депутатський запит Ю. А. Кармазіна від 18.05.2004. Рукопис.

ДОДАТОК

Центри трансплантації нирки:

м. Київ та Київська область

- *ДУ «Національний науковий центр хірургії та трансплантології ім. О.О. Шалімова» НАМН України*, адреса: вул. Героїв Севастополя, буд. 30, м. Київ, 03680;
- *КНП «Київський міський центр нефрології та діалізу»*, адреса: вул. Петра Запорожця, буд. 26, м. Київ, 02125;
- *КНП «Київська обласна клінічна лікарня»*, адреса: вул. Багговутівська, буд. 1, м. Київ, 04107;
- *Клініка «Оберіг», ТОВ «КАПИТАЛ»*, м. Київ, адреса: вул. Зоологічна, 3, корпус «Г» і «В», м. Київ, 03057;
- *Національна дитяча спеціалізована лікарня «ОХМАТДИТ» МОЗ України*, адреса: вул. Чорновола, буд. 28/1, м. Київ, 01135;
- *КНП «Київська міська клінічна лікарня № 1»*, адреса: Харківське шосе, буд. 121, м. Київ, 02091;
- *ДУ «Інститут серця Міністерства охорони здоров'я України»*, адреса: вул. Братиславська, буд. 5-А, м. Київ, 02166;

м. Вінниця та Вінницька область

- *КНП «Вінницька обласна клінічна лікарня ім. М.І. Пирогова Вінницької обласної ради»*, адреса: вул. Пирогова, буд. 46, м. Вінниця, 21028;

м. Луцьк та Волинська область

- *КП «Волинська обласна клінічна лікарня»*, адреса: пр-т Президента Грушевського, буд. 21, м. Луцьк, 43005;
- *КП «Медичне об'єднання Луцької міської територіальної громади»*, адреса: пр-т Відродження, буд. 13, м. Луцьк, 43024;
- *КНП Ковельське міськрайонне територіальне медичне об'єднання Ковельської міської ради Волинської області, м. Ковель*, адреса: вул. Олени Пчілки, буд. 4, м. Ковель, Волинська обл., 45000;

м. Дніпро та Дніпропетровська область

- *КЗ «Дніпропетровська обласна клінічна лікарня ім. І. І. Мечникова»*, адреса: Соборний район, площа Соборна, буд. 14, м. Дніпро;

м. Житомир та Житомирська область

– *КНП «Обласна клінічна лікарня імені О.Ф. Гербачевського»*, адреса: вул. Червоного Хреста, буд. 3, м. Житомир, 10002;

м. Запоріжжя та Запорізька область

– *КУ «Запорізька обласна клінічна лікарня»*, адреса: Оріхівське шосе, буд. 10, м. Запоріжжя, 69600;

м. Івано-Франківськ та Івано-Франківська область

– *КНП «Обласна клінічна лікарня Івано-Франківської обласної ради»*, адреса: вул. Федьковича, буд. 91, м. Івано-Франківськ, 76008;

– *КНП «Центральна міська клінічна лікарня»*, адреса: вул. Гетьмана Мазепи, буд. 114, м. Івано-Франківськ, 76025;

м. Львів та Львівська область

– *КНП «Львівське територіальне медичне об'єднання Багатопрофільна клінічна лікарня інтенсивних методів лікування та швидкої медичної допомоги»*, адреса: вул. І. Миколайчука, буд. 9, м. Львів, 79059;

– *КНП «Львівська обласна клінічна лікарня»*, адреса: вул. Чернігівська, буд. 7, м. Львів, 79010;

– *КНП «Західноукраїнський спеціалізований дитячий медичний центр»*, адреса: вул. Дністерська, буд. 27, м. Львів;

м. Одеса та Одеська область

– *КНП «Одеська обласна клінічна лікарня» м. Одеса*, адреса: вул. Академіка Заболотного, буд. 26, м. Одеса, 65025;

м. Рівне та Рівненська область

– *КНП «Центральна міська лікарня»*, адреса: вул. Миколи Карнаухова, буд. 25-А, м. Рівне, 33018;

м. Суми та Сумська область

– *КНП «Сумська обласна клінічна лікарня»*, адреса: вул. Троїцька, буд. 48, м. Суми, 40022;

м. Тернопіль та Тернопільська область

– *КНП «Тернопільська університетська лікарня»*, адреса: вул. Клінічна, буд. 1, м. Тернопіль, 46002;

м. Харків та Харківська область

– *КНП «Харківський обласний клінічний центр урології і нефрології ім. В. І. Шаповала»*, адреса: просп. Московський, буд.195, м. Харків, 61037;

м. Херсон та Херсонська область

– *КНП «Херсонська обласна клінічна лікарня»*, адреса: пр-т Ушакова, буд. 67, м. Херсон, 73000;

м. Хмельницький та Хмельницька область

– *КНП «Хмельницька обласна лікарня»*, адреса: вул. Пілотська, буд. 1, м. Хмельницький, 29000;

м. Черкаси та Черкаська область

– *КНП «Черкаський обласний онкологічний диспансер Черкаської обласної ради»*, адреса: вул. Менделєєва, буд. 7, м. Черкаси, 18009;

м. Чернівці та Чернівецька область

– *ОКНП «Чернівецька обласна клінічна лікарня»*, адреса: вул. Головна, буд. 137, м. Чернівці, 58001;

Центри трансплантації серця:

м. Київ та Київська область

– *КНП «Київська міська клінічна лікарня № 1»*, адреса: Харківське шосе, буд. 121, м. Київ, 02091;

– *Клінічна лікарня «Феофанія»*, адреса: вул. Академіка Заболотного, буд. 21, м. Київ, 03143;

– *ДУ «Інститут серця Міністерства охорони здоров'я України»*, адреса: вул. Братиславська, буд. 5-А, м. Київ, 02166;

– *ДУ «Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова НАМН України»*, адреса: вул. Амосова, буд. 6, м. Київ, 03038;

– *ДУ «Національний науковий центр хірургії та трансплантології ім. О.О. Шалімова» НАМН України*, адреса: вул. Героїв Севастополя, буд. 30, м. Київ, 03680;

– *ДУ «Науково-практичний медичний центр дитячої кардіології та кардіохірургії Міністерства охорони здоров'я України»*, адреса: вул. Ілленка, 24, м. Київ, 04050;

м. Луцьк та Волинська область

– *КП «Волинська обласна клінічна лікарня*, адреса: пр-т Президента Грушевського, буд. 21, м. Луцьк, 43005;

– *КНП Ковельське міськрайонне територіальне медичне об'єднання Ковельської міської ради Волинської області, м. Ковель*, адреса: вул. Олени Пчілки, буд. 4, м. Ковель, Волинська обл., 45000;

м. Запоріжжя та Запорізька область

– *КУ «Запорізька обласна клінічна лікарня»*, адреса: Оріхівське шосе, буд. 10, м. Запоріжжя, 69600;

м. Львів та Львівська область

– *КНП «Львівське територіальне медичне об'єднання Багатопрофільна клінічна лікарня інтенсивних методів лікування та швидкої медичної допомоги»*, адреса: вул. І. Миколайчука, буд. 9, м. Львів, 79059;

– *КНП «Львівська обласна клінічна лікарня»*, адреса: вул. Чернігівська, буд. 7, м. Львів, 79010;

м. Рівне та Рівненська область

– *КНП «Центральна міська лікарня»*, адреса: вул. Миколи Карнаухова, буд. 25-А, м. Рівне, 33018;

м. Тернопіль та Тернопільська область

– *КНП «Тернопільська університетська лікарня»*, адреса: вул. Клінічна, буд. 1, м. Тернопіль, 46002;

м. Хмельницький та Хмельницька область

– *КНП «Хмельницький обласний серцево-судинний центр»*, адреса: вул. Володимирська, буд. 85, м. Хмельницький, 29001;

м. Черкаси та Черкаська область

– *КНП «Черкаський обласний кардіологічний центр Черкаської обласної ради»*, адреса: вул. Мечникова, буд. буд. 25, м. Черкаси, 18009;

Центри трансплантації легень:

м. Київ та Київська область

– *Клінічна лікарня «Феофанія»*, адреса: вул. Академіка Заболотного, буд. 21, м. Київ, 03143;

м. Львів та Львівська область

– **КНП «Львівське територіальне медичне об'єднання Багатопрофільна клінічна лікарня інтенсивних методів лікування та швидкої медичної допомоги»**, адреса: вул. І. Миколайчука, буд. 9, м. Львів, 79059;

Центри трансплантації печінки:

м. Київ та Київська область

– **ДУ «Національний науковий центр хірургії та трансплантології ім. О.О. Шалімова» НАМН України**, адреса: вул. Героїв Севастополя, буд. 30, м. Київ, 03680;

– **Клініка «Оберіг», ТОВ «КАПИТАЛ»**, м. Київ, адреса: вул. Зоологічна, 3, корпус «Г» і «В», м. Київ, 03057;

– **Національна дитяча спеціалізована лікарня «ОХМАТДИТ» МОЗ України**, адреса: вул. Чорновола, буд. 28/1, м. Київ, 01135;

– **Клінічна лікарня «Феофанія»**, адреса: вул. Академіка Заболотного, буд. 21, м. Київ, 03143;

м. Запоріжжя та Запорізька область

– **КУ «Запорізька обласна клінічна лікарня»**, адреса: Оріхівське шосе, буд. 10, м. Запоріжжя, 69600;

м. Львів та Львівська область

– **КНП «Львівське територіальне медичне об'єднання Багатопрофільна клінічна лікарня інтенсивних методів лікування та швидкої медичної допомоги»**, адреса: вул. І. Миколайчука, буд. 9, м. Львів, 79059;

м. Хмельницький та Хмельницька область

– **КНП «Хмельницька обласна лікарня»**, адреса: вул. Пілотська, буд. 1, м. Хмельницький, 29000;

Центри ТКМ:

– **Національна дитяча спеціалізована лікарня «ОХМАТДИТ» МОЗ України**, адреса: вул. В'ячеслава Чорновола, будинок 28/1, м. Київ, 01135;

– **Національний інститут раку МОЗ України**, адреса: вул. Михайла Ломоносова, будинок 33/43, м. Київ, 03022;

- *Комунальне некомерційне підприємство «Черкаський обласний онкологічний диспансер» Черкаської обласної ради*, адреса: вул. Менделєєва, будинок 7, м. Черкаси, 18009;
- *Державна установа «Інститут патології крові та трансфузійної медицини Національної академії медичних наук України»*, адреса: вул. Генерала Чупринки, будинок 45, м. Львів, 79044;
- *Комунальне некомерційне підприємство «Київський центр трансплантації кісткового мозку» виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації)*, адреса: Святошинський район, проспект Перемоги, будинок 119, м. Київ, 03115;
- *Комунальне некомерційне підприємство Київської обласної ради «Київський обласний онкологічний диспансер»*, адреса: Шевченківський район, вул. Богговутівська, будинок 1, м. Київ, 04107;
- *Комунальне некомерційне підприємство Львівської обласної ради «Західноукраїнський спеціалізований дитячий медичний центр»*, адреса: вул. Дністерська, 27, м. Львів, 79035;
- *Клінічна лікарня «Феофанія» Державного управління справами*, адреса: вул. Академіка Заболотного, 21, м. Київ, 03143;
- *Комунальне підприємство «Дніпропетровська обласна дитяча клінічна лікарня» Дніпропетровської обласної ради*, адреса: вул. Космічна 13, м. Дніпро, 49000⁵⁷.

⁵⁷ Український центр трансплант-координації. URL : <https://utcc.gov.ua>.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Анатомічні матеріали – органи (їхні частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини.

Аутотрансплантація – пересадка людині власного анатомічного матеріалу.

Біоімпланти – медичні вироби, продукти медичного призначення, виготовлені з анатомічних матеріалів людини.

Гемопоетичні стовбурові клітини – анатомічні матеріали людини у вигляді клітин, що містяться у крові та кістковому мозку людини і використовуються для трансплантації.

Донор анатомічних матеріалів людини – живий донор чи донор-труп, у якого в порядку, установленому Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», вилучаються анатомічні матеріали для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів.

Донорство анатомічних матеріалів – надання донором анатомічних матеріалів іншій людині за життя (прижиттєве донорство) або вилучення анатомічних матеріалів людини у донора-трупа (посмертне донорство) для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів.

Донор-труп – померла особа, щодо якої в установленому Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» порядку отримано згоду на вилучення з її тіла анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів.

Живий донор – повнолітня дієздатна фізична особа, яка добровільно надала згоду на вилучення у неї анатомічних матеріалів для трансплантації, та у визначеному Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» випадку особа віком до 18 років, згоду на вилучення у якої гемопоетичних стовбурових клітин надано відповідно нею особисто та (або) її батьками або іншими законними представниками.

Імплантація – спеціальний метод лікування, що полягає у пересадці людині біоімплантів, ксеноімплантів і штучно виготовлених замінників органів.

Ксеноімпланти – медичні вироби, що виготовлені з анатомічних матеріалів тварин та використовуються для імплантації.

Орган – окрема життєздатна частина тіла людини, утворена різними тканинами, що зберігає свою будову, васкуляризована та має здатність виконувати фізіологічні функції зі значним рівнем автономії.

Перехресне донорство – обмін живими імунологічно сумісними донорами між реципієнтами.

Померла особа (померлий) – особа, стан якої визначено як незворотна смерть відповідно до закону.

Потенційний донор – померла особа, щодо якої існують медичні передумови (відсутність хвороб або станів, що унеможливають вилучення анатомічних матеріалів людини) для вилучення анатомічних матеріалів, але не отримано трансплант-координатором в установленому Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» порядку відомості щодо можливості (згода) вилучення анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів.

Потенційний донор гемопоетичних стовбурових клітин – фізична особа, щодо якої проведене імунологічне типування і яка надала згоду на внесення персональної інформації щодо себе до інформаційних систем трансплантації гемопоетичних стовбурових клітин, але ще не надала згоду на вилучення гемопоетичних стовбурових клітин у встановленому Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» порядку.

Реципієнт – особа, яка потребує медичної допомоги із застосуванням трансплантації.

Тканина – анатомічний матеріал, сформований із груп подібних за будовою і функціями клітин та міжклітинної речовини.

Трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини.

Фетальні матеріали людини – анатомічні матеріали мертвого ембріона (плода) людини⁵⁸.

⁵⁸ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

Наукове видання

**Гаркуша Аліна Григорівна
Ткач Юлія Олегівна**

**ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕННЯ
ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ
АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ
(ст. 143 КК України)**

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. Ю. Чижевська*

Підп. до друку 24.06.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 2,09. Обл.-вид. арк. 2,25. Тираж – 35 прим. Зам. № 05/24-мр

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024